

עיתמוך

עתון לתולדות ארץ ישראל ועם ישראל

האיש האמין על הסוס

חנה טרגר

נשות פתח תקוה תובעות זכות בחירה

מאת יפה ברלוביץ

**"האם לא סבלנו
ונאבקנו כמו הגברים?"
שואלות בנות המושבה
בימיה הראשונים**

במכלול זכרונותיהם של המתיישבים הראשונים בתקופת העליה הראשונה, ספורים הם כתיבי זכרונותיהן של נשים, ובעיקר אלה מן ההתיישבות החדשה. שהרי אם איטה ילין באה לשטוח (בספר רה "לצאצאיו"), את קורותיה בארץ משנת 1882, או חמדה בן-יהודה את קורותיה שלה משנת 1892 (בפרקים מספרה - "חיי ומפעלו של אליעזר בן-יהודה"), מתמקדים גם אז דיווחיהן בהווית העירונית של ארץ-ישראל - בירושלים, ולא דווקא במפעל החלוצי במושבות.

עובדה זו בולטת במיוחד לאור עיון מחודש בספר זכרונותיה הנשכח של חנה טרגר - "סיפורים מחיי החלוצים הראשונים בארץ ישראל", שנכתב

במקורו באנגלית בשנות העשרים. חנה טרגר (1870-1943), שהיתה בתו של זרח ברנט - אחד מראשוני בוני הישוב בתקופת העליה הראשונה - חיתה את ילדותה ואת נעוריה, למקוטעין במושבה פתח-תקוה של השנים הראשונות. זכרונותיה מאותה תקופה מקיפים את השנים של יסוד המושבה - 1878-1881, ואת השנים של יישובה מחדש - 1885-1887.

פרט למידע מהווייתן הייחודית של הנשים, משלימה חנה טרגר פרטים לא-נודעים גם לגבי אירועים כלליים בחיי המושבה, שבהיותם משמעותיים יותר לאישה, נראה שנשתכחו ונשמטו מזכרונותיהם של הגברים-המתיישבים. כך, על כל פנים, ניתן להסביר מדוע לא מצאנו הדים בשום מקור - לאותו אירוע מרחיק-לכת העומד בסימן מחאתה של האישה הפתח-תקואית ודרישתה לזכות-הצבעה, אירוע שהסעיר את ציבור הנשים במקום - ובעיקר את הצעירות שבהן.

מאבק בנים בהורים

הפרק "זכות הצבעה לנשים" בספרה של חנה טרגר - הוא, למעשה חלק מסיפור מקיף יותר בו פורשת חנה טרגר את פרשת מאבקם של צעירי המושבה באבותיהם - מאבק לליברליזציה של החיים החברתיים והתרבותיים במקום. כידוע, התגבש דורה-מייסדים בפתח-תקוה מבני "הישוב הישן" בירושלים ומעולים יוצאי ליטא, שהיו קיצוניים לא רק בדרך שמירת המצוות אלא גם באורח-חיים סגפני ובהשקפות-עולם שמרניות. כך שפתח-תקוה (עם הקמתה מחדש בשנת 1883), היתה נעדרת כל זיק של פעילות תרבותית-השכלתית. לפי תאוריה של חנה טרגר, מתגלה פתח-תקוה באותם ימים כעיריה יהודית חרדית אשר רק הנערים זוכים בה ללימוד מסודר ב"חדר", בעוד שבשאר המושבות כבר הוקמו מטעם "חובבי ציון" בתי-ספר לנערים ונערות. כמו-כן נשללו ממנה ספריה, חדר-קריאה, תזמורת ואפילו גן-ציבורי. וכאשר מציע הרופא החדש, שזה מקרוב בא מרוסיה להתיישב בארץ, להעביר קורסים בתורת ההגיינה וההתעמלות, מתקבלת הצעה זו בחשדנות.

על רקע חתירתו של הדור הצעיר לקידום חיי המושבה, פורצת גם מחאתה של האישה הצעירה.

האירוע החל ביום שבת אחד אחר-צהרים, בביתם של אחד הזוגות האהרדים במושבה, אליהם נהגו הצעירים - בחורים ובחורות כאחד - להתאסף ולשוחח. בשבת זו, שבה הדברים אמורים, דנו בשאלת זכויותיה של האישה.

נושא זה, מעירה חנה טרגר, היה תלוי ועומד באוויר באותם ימים, כשבנות המושבה היו מרבות להתדיין בו בינן לבין עצמן. עכשיו הצטרפו לדיון גם הבחורים. שנתנם של הבחורים היתה שאין ספק, כי הנשים ראויות להביע את דעתן בענייני הציבור, אלא שאין הן מקבלות את ההכשרה המתאימה לכך. לדעת הבחורים, יש, בראש וראשונה, לשנות את שיטת החינוך הנהוגה לבנות, ורק יחד עימה להעניק להן גם את זכות ההצבעה.

טענה זו פגעה בנקודה כאובה ביותר בלב הצעירות, בהבליטה את חוסר-השוויון בינן לבין חבריהן. שהרי בעוד רוב הבחורים במושבה זכו להשכלה מסודרת (וביניהם היו גם כאלה שלפני בואם ארצה אף עמדו בבחינות-כניסה לאוניברסיטה), ידעו הבחורות רק ליימוד חלקי זמני. כדי לחלצן מהרגשה עגמומית זו, הוציא אחד הבחורים עיתון מכיסו, וקרא בפניהן אודות מאבקן של הנשים האמריקניות לקבלת זכויות בארצן. במאמר זה תוארו לא רק דרישותיהן, אלא גם דרך המשא-ומתן אותו הן מנהלות עם הממשל, ואשר בעקבותיו עשויות הן להשיג, במוקדם או במאוחר, את זכויותיהן המלאות.

ראיות אלו זו מהישגיה של האישה האמריקנית, שלהבו את רוח הצעירות, וכהרף-עין הן החליטו לצאת בקריאה לשוויון-זכויות גם בארץ. קריאה זו היתה מבוססת על שני טיעונים היסטוריים. הטיעון האחד הסתמך על תקדימי העבר של ההיסטוריה היהודית, והטיעון השני מצא את עיגונו בהיסטוריה החלוצית המתחדשת. שני טיעונים אלה באו להרקיץ, בעת ובעונה אחת, הן את היהודיה הפאסיבית בת-הזמן והן את היהודיה המנצל זאת להפלותה. בהיסטוריה היהודית, התריע הטיעון הראשון, לא קפאה האישה היהודיה על שמריה, אלא גילתה תמיד יוזמה שווה לזו של הגבר. כך ידעו בנות צלפחד לדרוש את זכותן לגבי ירושת אביהן, וכך ידעה דבורה הנביאה לעמוד בראש צבאות ישראל. לא כן האישה היהודיה בת-הזמן. זו חסרה אותן תכונות של חוכמה ואומץ לב שהיו נחלתן של אימהותיה, וכל כישוריה עתה עומדים בסימן הסכמתה לכל אשר יוחלט עבורה על-ידי הגבר.

הטיעון השני מחה בכל תוקף על כך שהמתיישבת החדשה, על אף חלקה בהקמת המושבה וביסוסה, מופלית היא לרעה מכל הבעת דעה בענייני ניהול וארגון. "הנה נותנות אנו יד לבניין קהיליה חדשה בארצנו" - קוראות הצעירות - "אם כך הבה ונבנה קהיליה זו על שוויון. וכי אנו, הנשים, לא השתתפנו ביסוד מושבה זו, כמו הגברים? וכי אימותינו לא סבלו ונאבקו, כמו אבותינו? וכי אנו, הבנות, הסתייגנו

כששירה אדירה בוקעת מגרונם. נראה שגם זקני הוועד היו מפוייסים, ובקומם ממושבים אף שלחו מעין חיוך קודר אל תוך זקניהם.

מתי קרתה "מהפכת הנשים"

מתי התרחש מעמד חריג זה בו נשים יהודיות מתארגנות לראשונה להגנת זכויותיהן כנשים? לפי דיווחיה של חנה טרגר אין לדעת בדיוק, כיוון שבכתיב תה זו אין היא מתכוונת לתעד אותם כמסמך היסטורי, אלא להעלותם – לפי תומה – כרשמי חוויות שנחקקו בזכרון מימים עברו. מאידך, קיימות בכל זאת מספר אפשרויות לתחום אירוע זה, ולו רק במרחב זמני משוער.

סיפורה של חנה טרגר קשור לסיפור ההתקפה הערבית הראשונה על פתח תקוה מחד, וביקורו של הברון רוטשילד במושבה מאידך. כלומר, אם נערכה ההתקפה הערבית על פתח תקוה באדר 1886, וביקורו של הברון רוטשילד התקיים באייר 1887, הרי יש לשער שמלחמת נשים בזעיר-אנפין זו התרחשה במרוצת השנים האלה, היינו: 1886-1887.

אפשרות נוספת לאשש השערה זו היא באמצעות השוואת זכרונותיה של חנה טרגר לאלה של אביה זרח ברנט – המצויים גם הם בכתובים. בזכרונות אלה, בהם מרבה זרח ברנט לפרט את נדודיו (עם משפחתו ובלעדיה), במסעות בין הארץ לאנגליה, מצויין כי אכן בשנים אלה – 1886-1887 שהתה עימו משפחתו בפתח תקוה, ולכבודה הוא אף תנך את ביתו החדש בחגיגה הווא אף ומפוארת. העובדה שמשפחת ברנט התגוררה במקום בשתי שנים מסויימות אלה, מאשרת את טווח הזמן של "מהפכת הנשים".

האם באמת ניתנו זכויות שוות לנשות פתח תקוה? לא מצאנו על כך כל עדות נוספת. בספריה היובל של פתח תקוה מפורטות כל חוקות-הבחירות של המושבה, החל משנת 1901 ואילך, אולם בשום מקום אין מצויינת כל התייחסות להשתתפותה או לאי-השתתפותה של האישה בהן. כך ניתן ללמוד – למשל – מחוקות-הבחירות השניה של המושבה (מאלול 1903), שזכות הבחירה חלה רק על מי שיושב דרך-קבע במושבה, ואשר גילו אינו פחות מעשרים-ואחת, ושהצבעתו מתבצעת באמצעות חלוקת הבתים; היינו: כל עשרה בתים מהווים חבורה, וכל חבורה כזאת שולחת נבחר מקרבה לשבת בוועד, האם חבורות-בתים אלה כוללות גם את הנשים? לפי עדותה של חנה טרגר – ודאי וודאי (אף-כי גם היא אינה מפרטת כיצד ובאילו תנאים), לפי שאר המקורות – אין לדעת.

מרכז פתח תקוה בימיה הראשונים

ואף אימהות אשר תינוקות תלויים על צוארן. הכל חשו מעורבות בנושא ציבורי זה ובאו להביע את דעתם בעד או נגד.

לאחר ויכוחים מתמשכים בנושאי הישיבה השוטפים, הועלתה לבסוף גם הדרישה האמורה. כפי המצופה, הגיבו עליה זקני העדה ברוגז רב, וחמתם גברה והלכה בנוכחם לדעת, כי גם הבחורים מצודדים ומגינים על דרישה זו. "כל שאנו רוצים במושבות שלנו" – הכריזו הבחורים בין היתר – "הוא לחדש את רוח היהדות העתיקה של חרות וצדק, ולא דווקא זו החשוכה של קנאות ודיכוי החלש. אנו עצמנו שסבלנו מכך במשך מאות בשנים, למדנו להרקיץ זאת מתוכנו... לפיכך, עכשיו, כאשר יוצאים אנו סוף-סוף מחשכת ימי-הביניים, למה נמשיך לנהוג בצרות-אופק ובחוסר-סובלנות גם כאן?"

חברי הוועד היטו אוזן לדברים, אבל לא אמרו מאומה. לאחר מכן ביקשו מן הנשים-המייסדות לשמוע את תגובותיהן. כאן הוצגו דעות לכאן ולכאן. היו נשים שביטאו שאט-נפש מהתנהגותן של הצעירות, בהאשימן אותן בעצמאות-יתר ובהתנשאות על אימהר-תיהן. אבל היו גם אחרות שגילו אפילו קורט אדה, בהצהירן שאם-כי הן עצמן אינם מוכנות להתערב ולהחליט בענייני המושבה, הרי אין ברצונן למנוע זאת מבנותיהן ונכדותיהן לעתיד.

לאחר דין-ודברים ארוך ומרגש זה, באו זקני הוועד לידי הסכמה שיש עוד לשקול ולהרהר בעניין, והדיון יתחדש במועד הקרוב. אלא שהצעירות, שחזו מראש אפשרות כזו, לא ויתרו. הן דרשו מן הוועד כי יחליט להעניק להן זכות-הצבעה לאלתר, וזקני הוועד נענו להן. פרץ של מחיאות-כפיים וזעזע את האו-לם, מסיימת חנה טרגר את זכרונה זה, והצעירים והצעירות יצאו מן המקום

– ולו פעם אחת – מלקחת חלק באיזו עבודה בבית או בשדה? וכי לא עשבנו את הכרמים, אלמנו אלומות וחלבנו את הפרות תחת בערתה של השמש הירקדת? וכי לא תרמנו את מיטבנו בימי מחלה וצרה?"

המסקנה מאותו דיון סוער היא אחת: יש להתייצב בפני ועד-המושבה בעת אסיפתו הקרובה, ולדרוש בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים את זכות ההצבעה לנשות המושבה. הבחורים הצטרפו למאבק גורלי זה. אלא שהצעירות לא הסתפקו בחבריהן בלבד, וכדי להבטיח את נצחונן המלא, יצאו לגייס למחנה שלהן את כל בני המושבה, לרבות אימהותיהן.

מורת-רוח של האימהות

במהלך-השיחות שהתנהלו בין שני הדורות הלך ונחשף מתח הפער שביני-הם. אלא בעוד שפער זה בין הצעירות לאבותיהן – צפוי, הרי הפער בין הצעירות לאימותיהן – הוא מדהים. כאן מסתבר שדווקא נשות המייסדים, שהיו שותפות שוות לפגעים ולקושי, הביעו מורת-רוח לשמע תביעותיהן החדשניות של הבנות. כאז כן עתה, אין נשים אלה רואות כל דופי במעמדן המשני לגבר והפלייתן במסגרת החברתית שהוא קבע עבורן. ההפך הוא הנכון. רעיון השיוויון וזכות-ההצבעה לאישה, מתקבלים על דעתן כרעיון הבל, אשר עשוי לחלוף חיש-מהר מראשן של הבנות כשאלו ינשאו ויהיו עסוקות בהקמת משפחה משלהן.

אלא שהצעירות לא נסוגו ועם התכנסות חברי הוועד הן התייצבו בפניהם כחיות אחת. לפי דיווחה של חנה טרגר היתה זו אסיפה רבת-משתתפים, שהתכנסו ובאו אליה לא רק צעירי המושבה אלא כל מי שזמנו היה פנוי בידי. נשים וגברים, צעירים ומבוגרים,